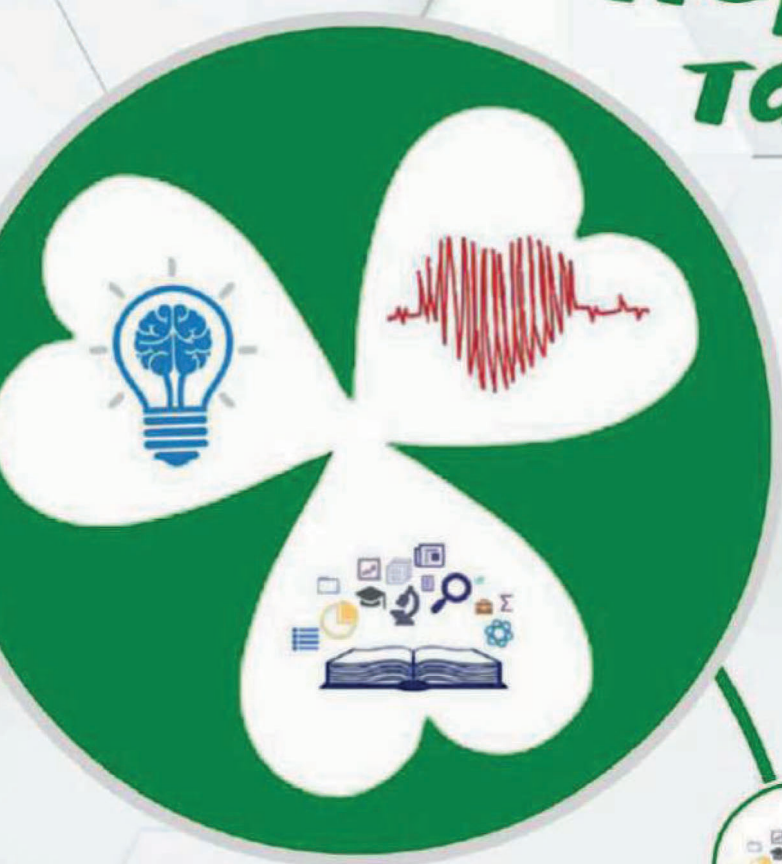

Наукові перспективи
Видавнича група

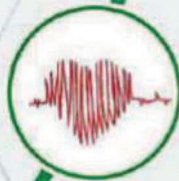
Перспективи та інновації науки

СЕРІЯ "ПЕДАГОГІКА"

СЕРІЯ "ПСИХОЛОГІЯ"

СЕРІЯ "МЕДИЦИНА"

№11(45)2024

Тернопільський національний медичний університет імені І. Я. Горбачевського

Видавнича група «Наукові перспективи»

Луганський державний медичний університет

Громадська наукова організація «Система здорового довголіття в мегаполісі»

Християнська академія педагогічних наук України

Всеукраїнська асоціація педагогів і психологів з духовно-морального виховання

за сприяння КНП "Клінічна лікарня №15 Подільського району м.Києва", Центру дієтології Наталії Калиновської

«Перспективи та інновації науки»

(Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)

Випуск № 11(45) 2024

Київ – 2024

Ivan Horbachevsky Ternopil National Medical University

Publishing Group «Scientific Perspectives»

Luhansk State Medical University

Public scientific organization "System of healthy longevity in the metropolis"

Christian Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

All-Ukrainian Association of Teachers and Psychologists of Spiritual and Moral
Education

*with the assistance of the KNP "Clinical Hospital No. 15 of the Podilsky District of Kyiv", Nutrition Center of
Natalia Kalinovska*

"Prospects and innovations of science"

(Series "Pedagogy", Series "Psychology", Series "Medicine")

Issue № 11(45) 2024

Kiev – 2024

ISSN 2786-4952 Online

УДК 001.32:1/3](477)(02)

DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-11\(45\)](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-11(45))

«Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)»: журнал. 2024. № 11(45) 2024. С. 2111

**Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 27.09.2021
№ 1017 журналу присвоєно категорію "Б" із психології та педагогіки**

**Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 27.04.2023
№ 491 журналу присвоєно категорію "Б" із медицини: спеціальність 222**

Рекомендовано до видавництва Президією громадської наукової організації «Всеукраїнська Асамблея докторів наук з державного управління» (Рішення від 18.11.2024, № 15/11-24)

Журнал видається за підтримки КНП "Клінічна лікарня №15 Подільського району м.Києва", Центру дієтології Наталії Калиновської.

Журнал заснований з метою розвитку наукового потенціалу та реалізації кращих традицій науки в Україні, за кордоном. Журнал висвітлює історію, теорію, механізми формування та функціонування, а, також, інноваційні питання розвитку медицини, психології, педагогіки та. Видання розраховано на науковців, викладачів, педагогів-практиків, представників органів державної влади та місцевого самоврядування, здобувачів вищої освіти, громадсько-політичних діячів.

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus (IC), Research Bible, міжнародної пошукової системи Google Scholar.

Голова редакційної колегії:

**Жукова Ірина
Віталіївна**

кандидат наук з державного управління, доцент, Лауреат премії Президента України для молодих вчених, Лауреат премії Верховної Ради України молодим ученим, директор Видавничої групи «Наукові перспективи», директор громадської наукової організації «Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління» (Київ, Україна)

Головний редактор: Чернуха Надія Миколаївна — доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної реабілітації та соціальної педагогіки Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ, Україна).

Заступник головного редактора: Торяник Інна Іванівна - доктор медичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник лабораторії вірусних інфекцій Державної установи «Інститут мікробіології та імунології імені І.І. Мечникова Національної академії медичних наук України» (Харків, Україна);

Заступник головного редактора: Сіданіч Ірина Леонідівна — доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України (Київ, Україна);

Заступник головного редактора: Жуковський Василь Миколайович — доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри англійської мови Національного університету "Острозька академія" (Рівне, Україна).

Редакційна колегія:

1. Бабова Ірина Костянтинівна - доктор медичних наук, професор, професор кафедри дефектології та фізичної реабілітації, ДЗ "Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського" (Одеса, Україна)
2. Бабчук Олена Григоріївна – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» (Одеса, Україна)
3. Бахов Іван Степанович — доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземної філології та перекладу Міжрегіональної академії управління персоналом (Київ, Україна)
4. Балахтар Катерина Сергіївна - здобувач ступеня доктора філософії (PhD) за спеціальністю 053. Психологія, старший викладач кафедри іноземних мов в Національному університеті ім. О. О. Богомольця (Київ, Україна)
5. Баргусьва Ірина Олександрівна - кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» (Одеса, Україна)
6. Біляковська Ольга Орестівна – доктор педагогічних наук, професор кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи Львівського національного університету імені Івана Франка (м. Львів, Україна)
7. Вадзюк Степан Нестерович - доктор медичних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, почесний академік Національної академії педагогічних наук України, завідувач кафедри фізіології з основами біоетики та біобезпеки Тернопільського національного медичного університету імені І.Я. Горбачевського України (Тернопіль, Україна)
8. Вовк Вікторія Миколаївна - кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки Державного університету ім. Станіслава Сташица в Пілі (м. Піла, Польща)
9. Гвождєвчів Сильвія — кандидат наук, Державна професійна вища школа ім. Якуба з Парадижу в Гожуві-Великопольському (Польща)
10. Гетманенко Людмила Миколаївна - старша викладачка кафедри природничо-математичної освіти і технологій Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка (Київ, Україна)

11. Головач Наталя Василівна — кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри управління персоналом та економіки праці Міжрегіональної академії управління персоналом (Київ, Україна)
12. Гречановська Олена Володимирівна – доктор педагогічних наук, професор кафедри філософії та гуманітарних наук Вінницького національного технічного університету (Вінниця, Україна)
13. Гудзь Наталя Іванівна - доктор фармацевтичних наук, професор, ад'юкт кафедри фармації і екологічної хімії Опольського університету, доцент кафедри технологій ліків та біофармації Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького (Львів, Україна)
14. Гуменникова Тамара Рудольфівна — доктор педагогічних наук, професор, директор Придніпурської філії Міжрегіональної академії управління персоналом (Київ, Україна)
15. Дерстуганова Наталя Вікторівна - кандидат педагогічних наук, доцент кафедри освіти та управління навчальним закладом Класичного приватного університету (Запоріжжя, Україна)
16. Долгова Олена Миколаївна - кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри авіаційної психології Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
17. Журавльова Лариса Петрівна — доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Поліського національного університету (Житомир, Україна)
18. Заячківська Оксана Василівна - кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів та економічної безпеки Національного університету водного господарства та природокористування (Рівне, Україна)
19. Инжинецька Леся Анатоліївна — кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології та особистісного розвитку Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України (Київ, Україна)
20. Ічанська Олена Михайлівна - кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри авіаційної психології Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
21. Кардаш Оксана Любомирівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри комп'ютерних технологій та економічної кібернетики Навчально-наукового інституту автоматички, кібернетики та обчислювальної техніки Національного університету водного господарства та природокористування (м. Рівне, Україна)
22. Климус Тереза Миколаївна - кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри соціології та соціальної роботи Національного університету "Львівська політехніка", завідувач сіхівського відділення денного догляду Львівського міського центру соціальних послуг "Джерело" (Львів, Україна)
23. Коваленко Олена Михайлівна - кандидат педагогічних наук, провідний науковий співробітник відділу профільного навчання Інституту педагогіки НАПН України (Київ, Україна)
24. Коваль Галина Миколаївна - доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри мікробіології, вірусології, епідеміології з курсом інфекційних хвороб Ужгородського національного університету (Ужгород, Україна)
25. Ковальчук Анна Сергіївна - здобувач ступеня доктора філософії (PhD) за спеціальністю 053 Психологія Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України (Київ, Україна)
26. Корильчук Неоніла Іванівна – кандидат медичних наук, доцент кафедри терапії та сімейної медицини Тернопільського національного медичного університету імені І.Я.Горбачевського МОЗ України (Тернопіль, Україна)
27. Корнієнко Петро Сергійович - доктор юридичних наук, доцент, адвокат, заступник першого проректора по роботі з коледами, професор кафедри філософії та соціально-гуманітарних дисциплін Національної академії статистики, обліку та аудиту (Київ, Україна)
28. Кравчук Володимир Миколайович, доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права Волинського національного університету імені Лесі Українки (Луцьк, Україна)
29. Кравчук Людмила Степанівна - кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри фізичної терапії, ерготерапії, фізичної культури і спорту Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна», завідувач кафедрою фізичної терапії, ерготерапії, фізичної культури і спорту Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна» (Хмельницький, Україна)
30. Крайнік Григорій Сергійович - кандидат юридичних наук, доцент Житомирського державного університету імені Івана Франка (Житомир, Україна)
31. Левков Анатолій Анатолійович - кандидат медичних наук, доцент кафедри фізичної терапії та ерготерапії Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (Полтава, Україна)
32. Лігоцький Анатолій Олександрович — доктор педагогічних наук, професор (Київ, Україна)
33. Лисенко Дмитро Андрійович - кандидат медичних наук, доцент кафедри внутрішньої медицини №2 Вінницького національного медичного університету (Вінниця, Україна)
34. Лич (Назарук) Оксана Миколаївна - доктор психологічних наук, доцент, член-кореспондент української академії акмеології, член громадської спілки «Національна психологічна асоціація», доцент кафедри авіаційної психології Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
35. Макаренко Олександр Миколайович — доктор медичних наук, професор, академік Міжнародної академії освіти та науки, професор кафедри загальномедичних дисциплін Міжрегіональної академії управління персоналом (Київ, Україна)
36. Мальцев Дмитро Валерійович кандидат медичних наук, завідувач лабораторії імунології і молекулярної біології Національного медичного університету імені О.О. Богомольця (Київ, Україна)
37. Марушева Олександра Анатоліївна - доктор наук з державного управління, доцент, завідувач кафедри публічного управління та інформаційного менеджменту ПВНЗ Університет Новітніх Технологій (м. Київ, Україна)
38. Мельник Володимир Степанович — доктор медичних наук, професор кафедри неврології Національного медичного університету імені О.О. Богомольця, декан медичного факультету №1 (Київ, Україна)
39. Мігенько Богдан Орестович – кандидат медичних наук, доцент кафедри терапії та сімейної медицини Тернопільського національного медичного університету імені І.Я.Горбачевського МОЗ України (Тернопіль, Україна)
40. Мігенько Людмила Михайлівна – кандидат медичних наук, доцент кафедри внутрішньої медицини №2 Тернопільського національного медичного університету імені І.Я. Горбачевського МОЗ України (Тернопіль, Україна)
41. Мідельський Сергій Людвигович – професор, Академік, Президент Регіональної Академії Менеджменту (Казахстан)
42. Міхальський Томаш — доктор наук, доцент кафедри географії регіонального розвитку Гданського університету (Польща)
43. Миргород-Карпова Валерія Валеріївна - кандидат юридичних наук, заступник директора з наукової роботи, старший викладач кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Сумського державного університету (Суми, Україна)
44. Мочалов Юрій Олександрович - доктор медичних наук, професор, професор кафедри хірургічної стоматології та клінічних дисциплін ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (Ужгород, Україна)
45. Нікульчев Микола Олександрович – доктор богословських наук, кандидат філософських наук, професор, доцент кафедри філософії НУ «ОМА» (Одеса, Одеська область, Україна)
46. Олійник Світлана Валентинівна - кандидат фармацевтичних наук, доцент, доцент кафедри аптечної технології ліків Національного фармацевтичного університету
47. Помиткін Едуард Олександрович — доктор психологічних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Язюна НАПН України (Київ, Україна)
48. Помиткіна Любов Віталіївна — доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри авіаційної психології Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
49. Попель Оксана Василівна - кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української та іноземної філології Одеського національного технологічного університету (Одеса, Україна)
50. Приходькіна Наталя Олександрівна - доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України (Київ, Україна)
51. Прокоф'єва Марина Олександрівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземної філології факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
52. Сирник Ярослав - доцент кафедри антропології Вроцлавського університету (Вроцлав, Польща)
53. Трушкіна Наталя Валеріївна - кандидат економічних наук, член-кореспондент Академії економічних наук України, дійсний член Центру українсько-європейського наукового співробітництва, старший науковий співробітник відділу проблем регуляторної політики та розвитку підприємництва, Інститут економіки промисловості НАН України (Київ, Україна)
54. Турчинова Ганна Володимирівна — кандидат педагогічних наук, доцент, декан факультету природничо-географічної освіти та екології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ, Україна)
55. Філіппова Лариса Валеріївна – доктор педагогічних наук, кандидат хімічних наук, доцент, доцент закладу вищої освіти кафедри медичної біохімії та молекулярної біології Національного медичного університету імені О.О.Богомольця, (Київ, Україна)
56. Хохліна Олена Петрівна — доктор психологічних наук, професор, професор кафедри авіаційної психології Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
57. Чаусова Тетяна Володимирівна — кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології та особистісного розвитку Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України (Київ, Україна)
58. Черська Марія Сергіївна - доктор медичних наук, завідувачка консультативно-діагностичним відділенням Державної Установи «Інститут ендокринології та обміну речовин НАМН України» (Київ, Україна)
59. Чумак Оксана Володимирівна - доктор економічних наук, доцент, науковий співробітник відділу статистики і аналітики вищої освіти Державної наукової установи «Інститут освітньої аналітики», (Київ, Україна)
60. Шевченко Валерія Геннадіївна - кандидат медичних наук, доцент кафедри хірургії #2 Одеського національного медичного університету (Одеса, Україна)
61. Яковичка Лада Савелівна — доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри авіаційної психології Національного авіаційного університету (Київ, Україна)

Статті розміщені в авторській редакції. Відповідальність за зміст та орфографію поданих матеріалів несуть автори.

Журнал «Перспективи та інновації науки»
(Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)
№ 11(45) 2024

УДК 376.016-056.31:821.161.2:159.955.-028.43

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-11\(45\)-480-491](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-11(45)-480-491)

Кравець Ніна Павлівна кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психокорекційної педагогіки та реабілітології, Український державний університет імені Михайла Драгоманова, м. Київ, тел.: (098) 667-97-68, <https://orcid.org/0000-00022-1423-8533>

Конопацька Олена Семенівна викладач кафедри педагогіки й андрагогіки, Комунальний заклад «Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради, м. Житомир, тел. (067) 411-50-20, <https://orcid.org/0000-0003-2448-6773>

УДОСКОНАЛЕННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В УЧНІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Анотація. Розглянуто питання удосконалення критичного мислення стосовно викладання української літератури у закладі спеціальної освіти. Зокрема, висвітлено теоретико-методологічні засади та практику впровадження технології розвитку критичного мислення на уроках української літератури в учнів з інтелектуальними порушеннями. Доведено, що розглянута технологія є активним та інтерактивним процесом пізнання, що відбувається одночасно на багатьох рівнях. Наголошується, що удосконалення критичного мислення на уроках є ефективним засобом розвитку логічного мислення школярів.

У результаті дослідження застосування технології критичного мислення на уроках нами виділено наступні питання: невідповідність системи шкільного спеціального навчання потребам учнів; педагоги недостатньо володіють методикою розвитку критичного мислення вказаної категорії дітей; учителі мало уваги приділяють формуванню у дітей додаткової мотивації до навчання, що недостатньо сприяє розвитку в них критичного мислення і негативно впливає на виховання в учнів самооцінки, самовдосконалення, самостійності, соціальної адаптації тощо.

Обґрунтована доцільність оволодіння учнями уміннями застосовувати низку практичних навичок мислення, що дозволяє їм ефективно переробляти інформацію у значущі ідеї, а потім застосовувати в оточуючому середовищі.

Актуалізовано увагу корекційних педагогів стосовно продовження застосування цієї технології в позакласній роботі, що сприятиме успішному навчанню. Оволодіння компетентностями забезпечуватиме розвитку критичності, комунікативності, інформативності, креативності, здатності презенту-

вати результати роботи, самостійності, відповідальності, співпраці з іншими в команді та ін.

Виокремлено основні вимоги щодо доцільного використання учителями української літератури спеціальної школи навчання через критичне мислення, що сприятиме забезпеченню всебічного розвитку особистості учнів з інтелектуальними порушеннями.

Ключові слова: критичне мислення, розвиток критичного мислення, учні з інтелектуальними порушеннями, розвиток особистості, активні методи навчання, урок української літератури.

Kravets Nina Pavlivna Candidate of Pedagogical Sciences, Docent of Department of psychocorrective pedagogy and rehabilitation, Ukrainian State University named after Mykhailo Drahomanov, Kyiv, tel.: (098) 667-97-68, <https://orcid.org/0000-00022-1423-8533>

Konopatska Olena Semenivna the Teacher of the Department of pedagogy and andragogy, Municipal institution "Zhytomyr Regional In-Service Teacher Training Institute" of Zhytomyr Regional Council, Zhytomyr, tel.: (067) 411-50-20, <https://orcid.org/0000-0003-2448-6773>

IMPROVING THE CRITICAL THINKING IN UKRAINIAN LITERATURE LESSONS OF STUDENTS WITH INTELLECTUAL DISABILITIES

Abstract. The article considers the issues of improving critical thinking in the teaching of Ukrainian literature in a special education institution. In particular, the theoretical and methodological principles and practice of implementing the technology of developing critical thinking in the lessons of Ukrainian literature for students with intellectual disabilities are highlighted. It is proved that the technology in question is an active and interactive process of cognition that takes place simultaneously on many levels. It is emphasised that improving critical thinking in the classroom is an effective means of developing students' logical thinking.

As a result of the study of the application of critical thinking technology in the classroom, we identified the following problems: the inconsistency of the school special education system with the needs of students; teachers do not have sufficient knowledge of the methodology of developing critical thinking of the specified category of children; teachers pay little attention to the formation of children's additional motivation for learning, which does not sufficiently contribute to the development of critical thinking and negatively affects the formation of self-esteem, self-improvement, independence, social adaptation, etc.

The reasonable feasibility of mastering students' skills to apply a number of practical thinking skills, which allows them to effectively process information into

meaningful ideas and then apply them in the surrounding environment, is substantiated.

The attention of correctional teachers has been focused on the continued use of this technology in extracurricular activities, which will contribute to successful learning. Mastering competencies will contribute to the development of criticality, communication, informativeness, creativity, ability to present work results, independence, responsibility, cooperation with others in the team.

The main requirements for the appropriate use of critical thinking by teachers of Ukrainian literature in a special school are highlighted, which will contribute to the comprehensive development of the personality of students with intellectual disabilities.

Keywords: critical thinking, development of critical thinking, students with intellectual disabilities, personality development, active teaching methods, Ukrainian literature lesson.

Постановка проблеми. Проведення демократичних змін в Україні передбачає не лише принципове оновлення змісту спеціальної освіти, розширення форм її здобуття, а й реалізацію компетентнісного підходу в навчанні, вихованні та розвитку учнів з інтелектуальними порушеннями.

Основною метою закладу спеціальної освіти є підготовка випускників з особливими освітніми потребами, які здатні знаходити правильні рішення у життєвих ситуаціях, продукувати нові ідеї та успішно їх вирішувати в нестандартних ситуаціях у оточуючому середовищі. Саме тому корекційним педагогам бажано приділити значну увагу на уроках української літератури розвитку в учнів критичного мислення. Адже мислення в учнів з інтелектуальними порушеннями розвивається в умовах мовного недорозвитку і обмеженої практичної діяльності, недостатньо сформованого ряду мисленнєвих операцій, зокрема аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, абстрагування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вчення про критичне мислення набуває актуальності ще від стародавніх часів. Вперше ідею розвитку критичного мислення запропонували американські психологи. Так, Джон Дьюї ще в минулому столітті відмітив, що фундаментальна мета сучасної освіти полягає не в наданні інформації учням, а в тому, щоб розвивати критичний спосіб мислення, навички мислення, які дають змогу адекватно оцінювати нові обставини й формувати стратегію подолання проблем, що у них криються [9].

Метью Ліпман розглядав критичне мислення як кваліфіковане (досвідчене, майстерне), відповідальне мислення, що виносить правильні судження, тому що (а) засноване на критеріях, (в) саме себе виправляє (самовдосконалюється) та (с) враховує контекст [11, с. 3].

У зв'язку зі змінами, що відбуваються в наш час у сучасному суспільстві, постала потреба розвитку в учнів критичного мислення, оскільки накопичено значний обсяг інформації, що постійно змінюється.

Особливості розвитку критичного мислення досліджували українські науковці: С. Терно, І Бондарук, О. Пометун, Д. Десятов, О. Тягло, Т. Олійник, О. Іванова, та інші.

У Концепції Нової української школи наголошується на необхідності розвитку в учнів критичного мислення як наскрізного вміння, що розвивається засобами усіх предметів і є підґрунтям для формування компетенцій [6, с. 12]. Критичне мислення подане в формі наступних умінь: це комплекс операцій, що характеризуються здатністю людини аналізувати, порівнювати, синтезувати, оцінювати інформацію з будь-яких джерел, бачити проблеми, ставити запитання, висувати гіпотези та оцінювати альтернативи, робити свідомий вибір, приймати рішення та обґрунтовувати його [6].

О. Тягло доводить, що «критичне мислення – це наукова оцінка позитивних та негативних рис дійсності, здатність використовувати певні прийоми обробки інформації, які дозволяють отримувати бажаний результат». [10, с. 78].

А. Конверський розглядає критичне мислення як «усвідомлене відношення до процесу міркування, що передбачає вміння будувати доведення і спростування, вміння висувати гіпотези, проводити аналогії, вміння знаходити і усувати помилки в своїх та чужих міркуваннях. Коли людина володіє перерахованим арсеналом засобів – це означає, що їй властиве саме критичне мислення. Володіти критичним мисленням – це професійно, досконало будувати доведення; при здійсненні критики, спростування не використовувати чорний піар ..., а опиратися на фундамент знання, яке є безперечно істинним; при висуванні гіпотез, проведенні аналогій демонструвати евристичні, науково-прогностичні можливості наявного знання; потрібно чітко застосовувати правила операцій над поняттями (узагальнення, обмеження, ділення, визначення), правила логічних відношень між судженнями, правила побудови міркувань [2, с. 11].

Значення критичного мислення для людей, для їхнього життя доводить Н. Вукіна. На думку вченої, люди, які мають навички критичного мислення, чесні самі з собою, перемагають сумніви, ставлять запитання, інтелектуально незалежні, ними практично неможливо маніпулювати [1].

За переконанням Н. Скомаровської, повною мірою зреалізувати свій потенціал у суспільстві можуть тільки люди з глибокими знаннями, ґрунтовним та критичним мисленням, творчою ініціативою, високо моральними почуттями відповідальності. На уроках літератури словесник має організувати роботу таким чином, щоб школярі вчилися об'єктивно сприймати навколишню дійсність, справлялися зі складними завданнями, вибирали вдалі способи вирішення проблем, училися формулювати власну думку, вміли її відстоювати, аргументувати, обговорювати з іншими людьми. Розвиваючи критичне мислення в учнів, учитель формує людину, яка прагне до самовдосконалення, до постійного розвитку власного мислення і збагачення світогляду [8, с. 3].

Актуалізуючи увагу на значенні теорії критичного мислення, С. Терно наголошує, що створення теорії розвитку критичного мислення обумовлює сукупність трьох основних чинників: відбувається інтелектуалізація праці, тому змінюється основна вимога ринку праці до людини – володіння уміннями розв'язувати складні задачі; з точки зору філософії необхідно так організовувати навчально-виховний процес, щоб він відповідав потребам дитини й зважав на них; побудова навчально-виховного процесу має відповідати основним психолого-педагогічним закономірностям та закономірностям нейрофізіологічній діяльності мозку як основи психічного розвитку. Водночас С. Терно аналізує сутність критичного мислення і характеризує його як самостійне, рефлексивне, цілеспрямоване, обґрунтоване й контрольоване. З огляду на це, такий тип мислення потрібний не для розв'язання простих буденних проблем, а для вирішення складних ситуацій вибору, зокрема розв'язання проблемних задач, формування вимог, передбачення ймовірних оцінок та ухвалення рішень [9, с. 63].

Роль критичного мислення для дітей з інтелектуальними порушеннями розглядали С. Миронова і М. Матвєєва. Вченими доведено, що яскравою особливістю осіб з психічними порушеннями є порушення критичності мислення. Для них характерна відсутність контролю своїх дій і корекції помилок, бездумне маніпулювання предметами, байдуже ставлення до результатів. Слабкість регулювальної ролі мислення проявляється в тому, що діти і підлітки не вміють користуватися вже засвоєними розумовими діями. У мисленні відсутній орієнтовний етап, вони намагаються представити в думці хід рішення нового завдання, проте не обдумують своїх дій, не передбачають результату. За результатами наукових досліджень мисленнєві операції у дітей з інтелектуальними порушеннями проявляються своєрідно. Зокрема некритичністю мислення, нездатністю самостійно оцінити власну діяльність. Для діяльності характерна несформованість навичок навчальної діяльності, невміння самостійно планувати майбутню роботу. У мисленні відсутній орієнтовний етап, діти не намагаються представити в думці хід рішення нового завдання, не обдумують своїх дій, не передбачають результату» [5, с. 100].

Важливо для удосконалення критичного мислення в учнів з інтелектуальними порушеннями використовувати технологію сторітеллінгу з метою активізації уваги, корекції притаманних учням порушень, розвитку творчості, насамперед креативності, та формування низки компетентностей, зокрема комунікативної, інформаційної, читацької, філологічної тощо. Учитель української літератури може вдало використовувати сторітеллінг на уроках в умовах спеціальної та інклюзивної школи як один з видів творчої діяльності й самореалізації особистості кожного школяра з інтелектуальними порушеннями [4, с. 85].

Завдяки технології сторітеллінгу на уроках української літератури поживляється робоча атмосфера. Відповіді учнів з вищим рівнем розвитку

пізнавальних можливостей слугують прикладом для відповідей учнів з нижчим рівнем розвитку пізнавальних можливостей. Між учнями з різним рівнем розвитку пізнавальних можливостей налагоджуються тісні контакти, встановлюються дружні стосунки, доброзичлива атмосфера, що важливо для інклюзивних класів. Учні навчаються творити щось нове самостійно на основі отриманих знань [4, с. 99].

Значення теорії розвитку критичного мислення переконливо доводить С. Тягло: «теорія розвитку критичного мислення повинна враховувати домінуючі потреби учнів, а це для старшого підліткового та раннього юнацького віку – потреба в рефлексивній та смислотворчій діяльності, а також потреба в самореалізації діяльності та творчій активності [10, с. 13].

Мета статті – дослідити особливості удосконалення критичного мислення на уроках української літератури в учнів з інтелектуальними порушеннями.

Виклад основного матеріалу.

Відомо, що критичне мислення виступає складовою освітнього процесу, оскільки є основою освітніх реформ у країнах Європейського Союзу. Так, на Всесвітньому економічному форумі в Давосі (2020 рік) розглянуто доцільність удосконалення навичок критичного мислення, необхідних для успішної кар'єри людини.

Реформування вітчизняної освіти через орієнтацію на технологію розвитку критичного мислення є одним із шляхів входження України до світового освітнього простору. Головне завдання освіти – навчити дитину критично мислити. Саме тому застосування вчителями української літератури вказаної технології дозволяє ефективно формувати в учнів ключові компетентності. Адже використання технології розвитку критичного мислення — один із шляхів виховання активної особистості, що може взяти на себе ініціативу і діяти відповідно до вимог Нової української школи. Також критичне мислення допомагає дітям в пошуку знаходження інших шляхів для розв'язання різноманітних проблем, що виникають у повсякденному житті.

Володіти навичками критичного мислення як дорослим, так і учням, особливо важливо для України, де точиться повномасштабна війна і здійснюється інформаційна. Навички критичного мислення дають можливість не розгубитися в інформаційному середовищі та не піддаватися маніпуляціям.

Тому вчителям бажано закласти у свідомість дітей з інтелектуальними порушеннями розуміння особливостей своєрідності сучасного світу, зокрема й завдяки сформованості критичного мислення.

Працюючи на уроках української літератури з учнями з інтелектуальними порушеннями сьомих-восьмих класів, ми опиралися на думку С. Терно про те, що процес критичного мислення породжують і забезпечують наявність сім факторів: 1) цілі навчання (мотивація); 2) засіб навчання (інструкції); 3) спосіб навчання (проблемні задачі); 4) метод навчання (ситуації вибору);

5) форми навчання (інтерактивні заняття); 6) метод контролю (написання есе з подальшою рефлексією); 7) стиль навчання (моделювання ситуацій виправлення помилок) [9, с. 61]. Зважаючи на висновки С. Терно, ми намагалися використовувати завдання, що сприяють розвитку критичного мислення і спрямовані, насамперед, на його удосконалення шляхом використання сучасних технологій, завдяки яким підвищується рівень навчального матеріалу, ефективніше формуються вміння застосовувати знання на практиці, учні стають життєво-компетентними особистостями. Застосування технології удосконалення критичного мислення на уроках української літератури у роботі з учнями з інтелектуальними порушеннями створює в них додаткову мотивацію до навчання. Школярі міцніше засвоюють навчальний матеріал, тому що він стає доступнішим, оскільки стимулюється пізнавальна активність.

Для успішного розвитку критичного мислення важливо реалізувати можливості предмету української літератури щодо формування основних груп навчальних компетентностей: соціальна, комунікативна, полікультурна, інформаційна, самоосвіти, саморозвитку, рефлексивна та інші. Завдяки вказаним компетентностям формуються уміння працювати в різних галузях знань з інформаційним потоком, висловлювати власні думки усно й письмово, формувати особисту точку зору, власну думку на підставі осмислення різноманітного досвіду, ідей та уявлень, розв'язувати проблеми, співпрацювати в команді.

Останніми роками увага приділяється рефлексивному компоненту, який спрямований на усвідомлення та оцінювання результатів власної читацької діяльності, оволодіння оцінювальними судженнями, проявом адекватного ставлення до самостійно прочитаного або сприйнятого на слух тексту з голосу вчителя, однокласників, чим забезпечується оцінне ставлення до вчинків персонажів, описаних подій з одночасним коментуванням власного ставлення до описаного, здатності порівнювати власні вчинки з вчинками однокласників, персонажів творів. Під час такої діяльності відбувається залучення до діалогу, забезпечується діалогічність уроку літератури, формуються уміння відповідати на ціннісно-сміслові запитання, визначається читацька позиція кожного учня: *чому читає, що читає, як реагує на прочитане* [3, с. 30].

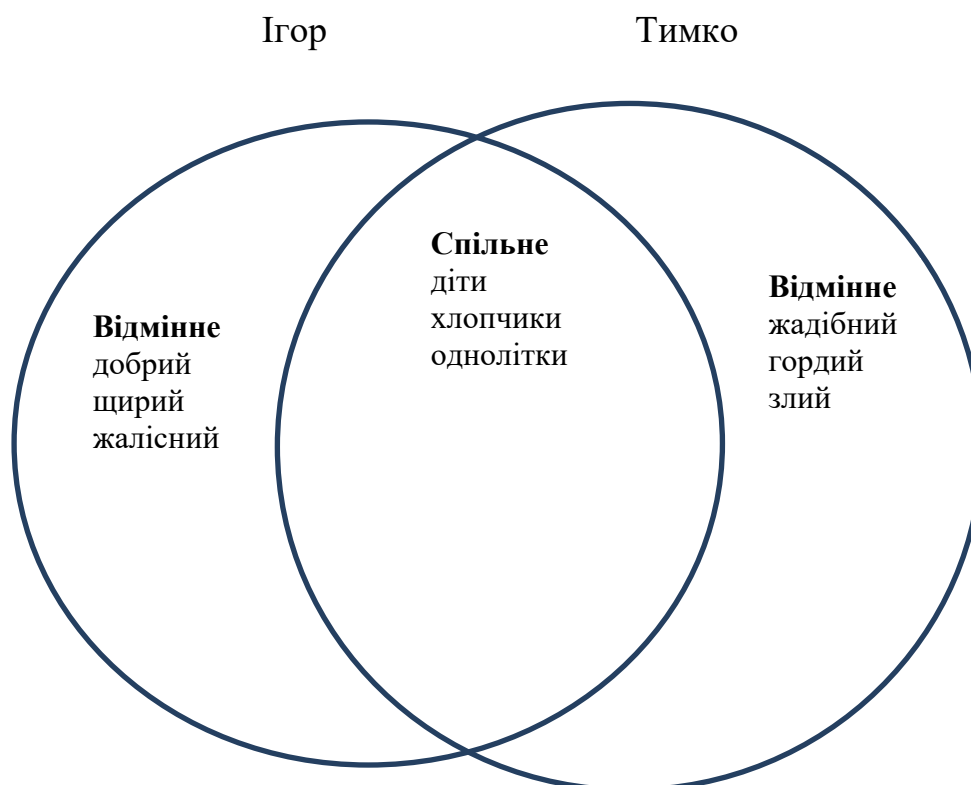
Отже, формування компетентностей здійснюється не лише шляхом реалізації відповідного оновленого змісту освіти, але й вибором адекватних технологій та методів навчання. Проте завдяки самим технологіям і методам навчання неможливо розвинути критичне мислення. Тому важливо поєднувати на уроках української літератури традиційні методи навчання з інноваційними, зокрема, з технологіями розвитку критичного мислення.

Працюючи, учні оволодівають уміннями, необхідними для критичного мислення: самостійна робота з художнім текстом, формування власної думки на основі аналізу й синтезу, робота над проблемними запитаннями.

Перед початком роботи над твором ми використовували методичний прийом «Прогнозування за ілюстрацією», сутність якого полягає в залученні учнів до визначення ними припущення щодо теми твору і що вони знають з цього приводу: *Як ви думаєте? Що ви чули про це? Яка буде тема нашого обговорення?*

В основній частині уроку досить ефективним для навчання учнів з інтелектуальними порушеннями української літератури виявився метод «Навчання на протилежностях», оскільки у значній кількості художніх творів наявні персонажі та ситуації є протилежними. Так, опрацьовуючи в сьомому класі повість Ярослава Стельмаха «Митькозавр з Юрківки або Химера лісового озера», учні охарактеризували поведінку героїв: Митька, Сергія та Василя і прийшли до висновку, чому Василь не сподобався друзям. Учні міркували, як мав поводитися Василь, щоб йому дали позитивну оцінку друзі та бабуся; порівняли поведінку в селі друзів Митька і Сергія з поведінкою Василя стосовно їхнього відпочинку та зробили відповідні висновки.

Для порівняння Ігоря і Тимка – героїв оповідання Михайла Чабанівського «Вірний» з метою глибшого усвідомлення сутності поведінки хлопчиків використали прийом «Діаграма Вена».

Мовленнєва творчість забезпечує розвиток критичного мислення. Опрацьовуючи у восьмому класі оповідання Євгена Гуцала «Сім'я дикої качки», учні міркували, як повинен був вчинити Юрко стосовно каченят, яких він забрав у дикої качки. У цьому випадку для розвитку критичного мислення

Журнал «Перспективи та інновації науки»
(Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)
№ 11(45) 2024

застосували прийом «Плакат думок». На аркушах паперу учні в групах записували, як повинен був вчинити Юрко з каченятами і презентували свої відповіді перед класом. Водночас застосували метод «Займи позицію». Мета методу: навчити систематизувати об'єкти матеріалу, розвивати уміння аналізувати, порівнювати два чи більше об'єкти, явища.

Аргументи методу Лінії переваги	Об'єкти порівняння	
	Тоня	Юрко
Ставлення до каченят	відповідальне	байдуже
Ставлення до однолітків	щире	зверхнє
Риси характеру	справедлива, милосердна	лінивий, безвідповідальний

Також застосували прийом «Фантастичне доповнення», завдяки якому восьмикласники фантазували, відповідаючи на питання: *Що було б, якби Тоня раніше побачила каченят?*

Організуючи учнів до роботи з оповіданням-казкою Василя Чухліба «Пісня тоненької Очеретини» використали технологію «Думай → Збирайся → Ділись». Учні для побудови ефективної дискусії та для належної організації взаємодії між собою, обговорили поведінку героїв. Виконуючи дане завдання, перш ніж говорити, навчалися висловлювати власну думку, усно оформляли думки щодо поведінки героїв та корегували вислови під час слухання розповідей один одного, вчилися виступати перед однокласниками, приймати адекватні рішення. Такі завдання забезпечували розвиток критичного мислення та зв'язного мовлення, сприяли формуванню комунікативного мовлення, удосконалення пам'яті тощо. Крім того, учні навчалися позитивно сприймати мовлення однокласників, критично аналізувати почуте.

У сьомому класі під час роботи з уривками з повісті Лесі Ворони «Таємне Товариство Боягузів, або Засіб від переляку № 9» застосували прийом «Концептуальна таблиця». Вказаний прийом допомагав навчати учнів синтезувати вивчений обсяг матеріалу, сприяв розвитку вмінь аналізувати й порівнювати два або більше об'єктів і явищ.

Лінії порівняння	Об'єкти порівняння	
	Сашко Смик	Клим Джура
Ставлення до роботи	лінивий	працьовитий
Поведінка один з одним	гордий, зверхній	привітний, зляканий
Риси характеру	хитрий, брехливий	підлабузник, боязкий

З метою формування вмінь складати характеристики героям та визначати, які з двох героїв повісті є найбільш протилежними, застосували прийом «Навчання на протилежностях», який вимагає відповіді на питання: *Які два героя повісті є найбільш протилежними? (Сашко і Клим).*

Перед тим, як підбивати підсумки уроку, обговорили з учнями засвоєне самостійно та почуте з повідомлень, використавши вже озвучені на початку уроку запитання завдяки «Методу спільного опитування», що забезпечив більш ґрунтовне усвідомлення засвоєного, можливо – переоцінку нової інформації, тощо. Запитання: 1. *Яким був Іван Франко як особистість?* (громадянин, українець, поет, письменник.) 2. *Значення творчості Івана Франка для українського народу в наш час.*

Також на підсумку уроку доцільним виявився прийом «Доповни речення», завдяки якому формували вміння висловлювати власну думку: «*Я вважаю...*»; пояснювати свою точку зору: «*Тому краще...*»; наводити аргументи на підтримку своєї позиції: «*Наприклад, ...*»; узагальнювати, формулювати висновки: «*Отже, ...*».

Застосовуючи різноманітні методи і прийоми для удосконалення критичного мислення на уроках української літератури, намагалися створити умови для покращення розуміння учнями з інтелектуальними порушеннями людського життя. Як аналітичний літературознавчий інструментарій використовували методи: «Метод спільного опитування», «Драматичні ролі», «Мінливі перспективи», «Інсценізація для інтерпретування літературного твору» та інші

Результати здійсненого експериментального дослідження переконують, що синтезування традиційних методів і сучасних педагогічних технологій, зокрема технології розвитку критичного мислення на уроках української літератури в роботі з учнями з інтелектуальними порушеннями, дозволяє організувати більш динамічну роботу, в якій діти виявляють різнобічне засвоєння текстової інформації. Вказана технологія стимулює загальну активність учнів, вимагає застосовувати нові знання, опираючись на засвоєний раніше матеріал, виробляти вміння діяти й приймати рішення самостійно або в складі команди, шукати й застосовувати нову інформацію з різноманітних джерел.

Під час констатувального етапу експерименту обстежили 47 учнів з інтелектуальними порушеннями I ступеня на предмет стану в них критичного мислення та визначили рівні володіння критичним мисленням: високий, середній, низький. Аналіз отриманих результатів свідчить, що високий рівень критичного мислення наявний у 8,5% респондентів, середній рівень критичного мислення мали 29,9% обстежених, низький рівень критичного мислення виявили у 61, 7% школярів.

Провівши формувальний етап експерименту, обстежили учнів щодо удосконалення в них критичного мислення та визначили рівні володіння критичним мисленням. Результати значно покращали порівняно з результатами констатувального етапу експерименту. Так, до високого рівня віднесли 23, 6% учнів, до середнього – 48, 9% респондентів, низький рівень критичного мислення виявили у 27, 6% школярів (див. таблицю 1).

Таблиця 1

**Рівні оволодіння критичним мисленням учнями
 з інтелектуальними порушеннями, %**

Рівні	Високий, %	Середній, %	Низький, %
Формувальний експеримент	23, 6	48, 9	27, 6
Констатувальний експеримент	8, 5	29, 9	61, 7
Різниця	15, 1	19	34, 1

Висновки.

Завдяки застосування у роботі з учнями з інтелектуальними порушеннями на уроках української літератури технологій розвитку критичного мислення уроки стають більш різноплановими, динамічними. Учні засвоюють багато текстової інформації, оскільки стають активними, навчаються застосовувати нові знання з опорою на раніше засвоєний навчальний матеріал. Також вчать діяти й приймати рішення як у складі команди або самостійно, використовуючи інформацію з різноманітних джерел. Вони є багатим ґрунтом для розвитку критичного мислення учнів.

Тому завданням корекційного педагога є розвиток в учнів з інтелектуальними порушеннями такого типу мислення, який забезпечить їм можливість адекватно оцінювати нові обставини, уміння критично ставитись до будь-якої інформації, мислити самостійно, зважувати, приймати та брати відповідальність за свої думки й рішення.

Таким чином, розвиваючи в учнів критичне мислення, бажано застосовувати технологію критичного мислення, оскільки питання його розвитку в учнів з інтелектуальними порушеннями потребує подальшого дослідження.

Література:

1. Вукіна Н.В., Дементієвська. Критичне мислення: як цього навчати. Х.: Видавнича група «Основа: Тріада+, 2007. 112 с.
2. Конверський А. Є. Критичне мислення: підручник для студентів вищих навчальних закладів усіх спеціальностей. К.: Центр учбової літератури, 2018. 344 с.
3. Кравець Ніна. Інноваційні технології навчання та формування читацької діяльності у підлітків з інтелектуальними порушеннями // Особлива дитина: навчання і виховання, 2018. № 2 (86). С. 25-35.
4. Кравець Н. П. Сторітеллінг як технологія творчого розвитку учнів з інтелектуальними порушеннями на уроках літератури в умовах спеціального та інклюзивного навчання. Topical issues of pedagogy: Collective monograph. Edizioni Magi, Roma, Italy, 2019. PP 80-102.
5. Миронова С. П., Матвєєва М. П. Спеціальна психологія. Тексти: навч. посіб. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський держ. пед. ун-т, інформаційно-видавн. відділ, 1999. Ч. I. 158 с.
6. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої освіти / МОН України. Київ, 2016. 40 с.
7. Пометун О. І. Основи критичного мислення: навчальний посібник для учнів старших класів загальноосвітньої школи / О. І. Пометун, Л. М. Пилипчатіна, І. М. Сущенко, І. О. Баранова. – Тернопіль: Навчальна книга «Богдан», 2010. 216 с.

8. Скомаровська Н. Б. Розвиток критичного мислення старшокласників на уроках української літератури: автореф. дис. ...канд. пед. наук. 13 0002 – теорія та методика навчання (українська література). К., 2018. 18 с.

9. Терно С. Теорія розвитку критичного мислення (на прикладі навчання історії): посібник для вчителя. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2011. 105 с.

10. Тягло О. В. Критичне мислення. Х.: Видавнича група «Основа: Тріада+», 2008. 192 с.

11. Lipman M. Critical Thinking: What can it be?/ Institute of Critical Thinking. Resource Publication, 1988. Series 1. №1. 12 p.

9. Myronova S.P., Matveyeva M.P. (1999) Spetsialna psychologiia. [Special psychology]. Teksty: navchalnyi posibnyk Kamianets-podilskyi derzh.universytet. Informatsiyno-vydavnychi viddil (P.1), p.158 [in Ukrainian].

10. Vukina N.V., Dementiievska H.: «Vydavnycha grupa osnova: Triada+».p.112 .

References:

1. Konverskyi A.Ye. (2020). *Krytychne myslenia: pidruchnyk dlia studentiv byshchyh navchalnyh zakladiv usih specialnostei. [Critical thinking: a textbook for students of higher education institutions of all specialties].* Kyiv.:Centr uchbovoyi literatury, [in Ukrainian].

2. Tiaglo O.V.(2008) *Krytychne myslenia. [Critical thinking]* Kharkiv.: Vydavnycha grupa «Osnova; triada +»[in Ukrainian].

3. Kravets N. P. (2018) *Innovatsiyni tehnologiyi navchania ta formuvania chytatskoyi diialnosti u pidlitkiv z intelektualnymy porusheniamy//Osoblyva dytyna: navchania i vyhovania [Innovative technologies of learning and formation of reading activity in adolescents with intellectual disabilities //Special child: education and upbringing]* № 2 (86) p.p. 25-35 [in Ukrainian].

4. Kravets N. P. (2019) *Storitelin yak tehnologiya tvorchogo rozvytku uchniv z intelektualnymy porusheniamy na urokah literatury v umovah spetsialnogo ta inkluzyvnogo navchania. [Storytelling as a technology for the creative development of students with intellectual disabilities violations in literature lessons in the conditions of special and inclusive education. Topical issues of pedagogy: Collective monograph. Edizioni Magi, Roma, Italy]* p.p.80-102 [in Ukrainian].

5. Pometun O.I. (2018) *Krytychne myslenia yak pedagogichni fenomen. Ukrayinskyi pedagogichni zhurnal - №2 [Critical thinking as a pedagogical phenomenon Ukrainian Pedagogical Journal, 2018. No. 2.].* p. 89-98 [in Ukraine].

6. Nova ukrayinska shkola. (2018) *Kontseptualni zasady reformuvania serednoyi osvity/MON Ukrayiny. [New Ukrainian school. Conceptual principles of secondary education reform. Ministry of Education of Ukraine]* p.40. [in Ukrainian].

7. Skomarovska N.B.(2018) *Rozvytok krytychnogo myslenia starshoklasnykiv na urokah ukrayinskoyi literatury.[Development of critical thinking of high school students in Ukrainian literature lessons].* Extendent abstract of candidate of pedagogical science. Kyiv [in Ukrainian].

8. Linman M. (1995).*Critical Thinking_ What Can it Be? In A. Ornstein & L. Behar (Eds) Contemporary issnes in Curriculum.* Boston, M. A. Allyn & Bacon, p 145-152.

9. Myronova S.P., Matveyeva M.P. (1999) *Spetsialna psychologiya. [Special psychology].* Teksty: navchalnyi posibnyk Kamianets-podilskyi derzh.universytet. Informatsiyno-vydavnychi viddil (P.1), p.158 [in Ukrainian].

10. Vukina N.V., Dementiyevska H. (2007) *Krytychne myslenia:yak navchaty [Critical thinking: How to teach]* «Vydavnycha grupa osnova: Triada+» p.112. [in Ukrainian].